

Bezútešná odvrátená strana modernosti

Roman Cardal

20. januára 2022 ✝ *Spoločnosť*

G. Galilei pred súdom

zdroj: wikimedia commons

Konzervatívni kresťania sú v neustálom podozrení, že si nevážia význam moderného myslenia a že utekajú do minulosti, ktorú si navyše aj neprímerane idealizujú. Sú obviňovaní z akejsi mentálnej schizofrénie, pretože na jednej strane používajú produkty novovekej západnej vedecko-technickej civilizácie, na druhej strane sa dištancujú od princípov, ktoré stáli pri jej zrode. Konzervatívny prístup k realite je však úplne odlišný od toho, ako ho vykresľujú progresívni kritici. Nemá nič spoločné s nerozumným staromilstvom, ktoré má korene v patologickej nedôvere voči všetkému, čo je nové. Vyrastá skôr zo zrelého hodnotenia povahy tzv. pokroku v rôznych oblastiach ľudského života, čo je neľahká hodnotiacia aktivita, ktorá nepripúšťa nijaké zjednodušenia ani zovšeobecňujúce závery.

Novovek je éra, ktorá sa vyznačuje **vznikom a rozvojom exaktného vedeckého poznania**. 16. storočie bolo svedkom astronomickej revolúcie, ktorá odštartovala mohutnejšiu vedeckú revolúciu, po ktorej nasledovala revolúcia vedecko-technická. Dôsledky tohto nového spôsobu myslenia boli obrovské a ich zoznam by bol naozaj dlhý. Každý z nás profituje z toho, že sa narodil v 20. alebo 21. storočí v západnom kultúrnom a civilizačnom okruhu. Stačí sa pozrieť okolo seba a hneď vidíme, na akých dobrých veciach máme účasť. Žijeme v obydliach vybavených elektrinou, plynom, vodou, pohybujeme sa modernými dopravnými prostriedkami, využívame moderné informačné a komunikačné technológie, obchody, v ktorých nakupujeme, sú plné produktov, z ktorých si môžeme vyberať, máme k dispozícii kvalitnú lekársku starostlivosť, prístup k základnému i vyššiemu vzdelaniu... Ľudia žijúci v predmodernej dobe mohli o niečom takom iba snívať. O mnohých veciach, ktoré považujeme za samozrejmé, sa im nezdalo ani v tých najodvážnejších snoch. Ako teda môže konzervatívny človek zaujať kritický postoj k modernému spôsobu myslenia, keď jeho výhody sú také obrovské?

Tak ako pri iných problémoch, aj tu ide predovšetkým o rozlišovanie. Moderná veda a technológie sú pre nás všetkých nesporným **prínosom**. Ale to je iba jedna strana mince. Z iného pohľadu sa ukazuje, že **predstavujú aj stratu**. Ak má konzervatívny mysliteľ vysvetliť svoj skepticizmus voči modernite, musí predložiť bilanciu ziskov a strát, ktoré sú spojené s modernou mentalitou. Aké sú teda negatíva, ktoré treba

v tejto súvislosti spomenúť?

Pri tomto porovnávaní **kladov a záporov** je potrebné zamyslieť sa nad povahou moderného ponímania vedy a techniky. V odbornej literatúre sa označuje ako **galileovská veda**, pretože o jej vznik a presadenie sa na začiatku najviac zaslúžil Galileo Galilei. Samozrejme, taliansky vedec mal množstvo predchodcov, bez ktorých by jeho počin nebol realizovateľný, ale bol to práve bádateľ z Pisy, ktorý programovým spôsobom definoval nový vedecký prístup k realite a uviedol ho do praxe.

Celkom konkrétne uplatnil víziu, s ktorou niekoľko storočí pred ním prišiel anglický minorita Roger Bacon. Na stránkach Baconovho **Opus majus** čítame: „*V matematike je možné dospieť k úplnej pravde bez omylu, k univerzálnej istote bez tieňa pochybností, pretože postupuje prostredníctvom apriórnych dôkazov, per causas proprias a nevyhnutne. A ako vieme, dôkaz vedie k pravde. Iba matematika má pravé dôkazy..., preto je to jediná cesta k pravde... Ak majú ostatné vedy dospieť k pravde bez pochybností a k pravde bez omylov, je nutné, aby sa matematika stala základom nášho poznania.*“

Typickou črtou modernej vedy je, že do svojich základov kladie matematiku. Matematika sa stala hlavným interpretačným kľúčom, ktorý sa začal používať na otvorenie všetkých brán, za ktorými sa skrývajú tajomstvá prírody. V slávnej pasáži Galileovho diela **Il Saggiatore** sa uvádza, že príroda je napísaná matematickým jazykom a tí, ktorí si tento jazyk neosvoja, nikdy z nej nič nepochopia. To je, samozrejme, veľmi odvážne tvrdenie, pretože znamená odsúdenie predchádzajúcich prístupov, ktorými sa myslitelia snažili odhaliť podstatu existujúcich vecí. Mudrci staroveku a stredoveku boli presvedčení, že je to **filozofia**, ktorá je schopná priviesť človeka k pochopeniu skutočnej povahy reality. Galileo Galilei tento postoj nezdieľa a dáva jasne najavo, že ním presadzovaná veda sa nekompromisne vzdáva od predchádzajúcich filozofických analýz.

Prečo Galileo Galilei odsunul filozofiu na vedľajšiu koľaj? Pretože správne pochopil, že nový typ poznania sa zameriava na iné dimenzie skutočnosti, než na aké sa zameriavala filozofia. Galileovská fyzika je opisom prírodných procesov pomocou matematického jazyka, v ktorom **už niet miesta pre esenciu a prirodzenosť vecí, ani pre ich zmysel**. Nová matematizovaná fyzika, vyjadrená tradičnou aristotelovskou terminológiou, programovo rezignuje na skúmanie formálnej a konečnej príčiny vecí a udalostí. Pozornosť sa naopak presúva na materiálnu a účinnú príčinu. Moderný vedec sa sústreďuje iba na tie aspekty reality, ktoré možno zachytiť v matematických formuláciách, čo znamená, že prírodné entity a dynamizmy mentálne vníma **v ich kvantite a vzťahoch**. V jeho mysli tak vzniká **mechanistický obraz sveta**, ktorého fungovanie je formulované v matematických vzorcoch.

Čo tento nový spôsob myslenia znamená pre ľudí? Záleží na tom, z akého uhla pohľadu sa na to pozeráme. Na jednej strane je to krok smerom, ktorý vedie k spomínanému budovaniu vedeckej a technickej civilizácie so všetkými jej výhodami. To je to **plus**, ktoré by bolo nespravodlivé a nevďačné prehliadnúť. Na druhej strane je to vykročenie smerom, ktorý človeka vzdáva od plnšieho poznania reality a seba samého. A v tom spočíva to **mínus**, strata, o ktorej sme hovorili.

Pre človeka, ktorý uveril v monopol moderného vedeckého poznania, je takéto tvrdenie nepochopiteľné. Ak existuje iba jeden druh autentického poznania (moderná veda galileovského typu), potom jeho rozvoj musí automaticky znamenať prehlbovanie a obohacovanie nášho poznania sveta a človeka. Pravdou však je, že

moderná veda nemá nárok na to, aby výlučným spôsobom reprezentovala ľudský racionálny prístup k realite. V tom prípade nie je nič čudné na tvrdení, že **pokrok moderného vedeckého poznania ponecháva veľkú časť reality nepreskúmanú**, a pokiaľ si činí nárok, že je schopný obsiahnuť všetky dimenzie existencie, potom jej konečnú povahu priamo zastiera a falšuje.

Veda, ktorá sa na Západe objavila v 16. storočí a ktorá postupne ovládla celý jeho priestor, je z princípu **reduktívna**. Galileo Galilei, podobne ako René Descartes, **redukuje skutočnosť na kvantitu a vzťahy**, a preto si tiež myslí, že matematika ich dovedie k rozlúšteniu všetkých tajomstiev vesmíru. Filozofia, ktorú tento nový prístup odsunul na vedľajšiu koľaj, však zdôrazňovala, že realita **nie je dvojrozmerná** (kvantita + vzťah), ale **multidimenzionálna**. Nemožno ju redukovať iba na dva aspekty. Aristoteles ukázal, že skutočnosť je kategoriálne štruktúrovaná a že okrem kvantity a vzťahov sa bytie prejavuje aj v iných módoch, ako je bytie substanciálne, kvalitatívne, aktívne, recepčné a pod. Substanciu, kvalitu, činnosť, vnímavosť nemožno chápať prostredníctvom tých modalít skutočnosti, ktoré sa nazývajú kvantita a vzťah. Galileo Galilei si to uvedomoval, a preto vyhlásil, že vlastnosti sú čisto subjektívne určenia, ktorým nič v objektívnej realite nezodpovedá. Neskorší vývoj, ktorý prebiehal pod taktovkou tejto vedeckej mentality, viedol postupne a zákonite k subjektivizácii všetkých ostatných kategórií (substancie a jej akcidentov, okrem privilegovanej kvantity a relácie).

Je ľahké pochopiť, že vyššie opísaný vývoj nevyhnutne viedol k rozkolu medzi humanitnými (*Geisteswissenschaften*) a prírodnými vedami (*Naturwissenschaften*). Úvaha o človeku sa však nezaobíde bez odkazu na objektívne existujúcu kategóriu substancie a na širokú škálu objektívne existujúcich vlastností, čo moderný prírodovedec z dôvodov, ktoré boli vykreslené, označuje **za nevedecké iba subjektívne**. Kto podľahne diktátu modernej vedy, ktorá nechce poznať nič iné iba hmotu (materiálnu energiu) a jej dynamizmus, musí nakoniec vyhlásiť ľudskú bytosť s celou jeho kultúrou (a náboženstvom) za niečo úplne bezvýznamné, za krátky záblesk existencie na okraji gigantickej vesmírnej reality. Moderný humanizmus sa síce snaží túto drastickú skepsu zakryť optimistickou rétorikou, ale ak by sme hľadali spoľahlivé dôvody tejto eufórie, otvorila by sa nám chladná a anonymná priepasť kozmickej reality, v ktorej je ľudský život úplne bezvýznamnou epizódou.

Moderná exaktná veda by takýto pochmúrny pohľad iba potvrdila. To je jeden z dôvodov, prečo konzervatívni ľudia nezdieľajú nadšenie z dominancie modernej vedeckej a technologickej mentality. Jej potenciál je určite obrovský, ale zároveň antihumánny. Jediný únik z tejto slepej uličky ponúka **filozofia, ktorú pokrokári považujú za beznádejne zastaranú**. V takom prípade by však mali uznať, že ich názory nemajú žiadnu hodnotu. Alebo máme brať vážne tých, ktorých život a myslenie je výsledkom náhodného súbehu anonymných kozmických síl, ktorých produkty končia v úplnej metafyzickej prázdnote?

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/bezutesna-odvratena-strana-modernosti/>